

УДК 374:[159.922.76-056.3:616.896

DOI 10.18372/2786-823.1.18142

Руслан Новгородський

кандидат педагогічних наук, доцент,

кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,

м. Ніжин, Україна

Novgorodskiy_777@ukr.net

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** В статті розглянуто особливості розвитку обдарованості дітей з розладами аутистичного спектру. Зокрема автор розглянув сильні сторони особливостей дітей з розладами аутистичного спектру, які можуть бути використані при розвитку обдарованості таких дітей. Це і глибокий інтерес до тем та областей знань з різних галузей наук; сенсорні стимуляції (відчувають задоволення від звуків, матеріалів, запахів тощо); рухова активність таких дітей; цікавість до візуальних видів мистецтв; затоплюваність складними іграшками та головоломками; структурованість та рутинна повторюваність конкретних дій, образне мислення тощо.*

***Ключові слова:** діти з розладами аутистичного спектру, обдарованість, позашкільна освіта, напрями позашкільної освіти.*

***Annotation.** The article examines the peculiarities of the development of giftedness in children with autism spectrum disorders. In particular, the author examined the strengths of the characteristics of children with autism spectrum disorders that can be used in the development of giftedness of such children. These include a deep interest in topics and areas of knowledge from various fields of science; sensory stimulation (enjoying sounds, materials, smells, etc.); motor activity of such children; interest in visual arts; being flooded with complex toys*

and puzzles; structured and routine repetition of specific actions, imaginative thinking, etc.

Key words: children with autism spectrum disorders, giftedness, out-of-school education, areas of out-of-school education.

Вступ. Проблема інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами на сьогодні є актуальною не тільки на різних рівнях її розв'язання – державному, науковому, практичному, але й у багатьох країнах світу щодо забезпечення рівного доступу до освітніх послуг, створення індивідуальних траєкторій для саморозвитку та самореалізації кожної особи, незалежно від їх стану здоров'я, здібностей, соціального статусу тощо.

Сучасні дослідники велику увагу приділяють різним аспектам інклюзивної освіти, про те деякі з питань залишаються малодослідженими. Зокрема, можемо зазначити, що проблема обдарованості дітей з особливими освітніми потребами залишається малодосліджуваною. Аналізуючи сучасні законодавчі документи у сфері позашкільної освіти можемо наголосити, що потреба українського суспільства в обдарованих, творчих, креативних та інтелектуально розвинених особистостях є нагальною. Про це свідчить низка державних документів: Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про позашкільну освіту»; Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», «Про гранти Президента України для обдарованої молоді»; Постанови Кабінету Міністрів України «Про удосконалення роботи з талановитими дітьми», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Указ президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», Розпорядження кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки тощо. Виходячи з цього можна зазначити, що особливої уваги потребують питання роботи з обдарованими дітьми з особливими освітніми потребами.

Тому на сьогодні система освіти потребує реформування та удосконалення щодо підтримки обдарованості та розвитку творчих здібностей дітей з особливими освітніми потребами, зокрема обдарованості дітей з розладами аутистичного спектру.

За останні роки різні аспекти інклюзивної освіти стали об'єктом уваги таких сучасних дослідників як О. Демченко [2], А. Колупаєва [4], С. Миронова [6], Л.Савчук [4], Т. Скрипник [10], Д.Шульженко [12] та інші. Про те, серед науковців існує думка, що питання обдарованості у контексті аутизму досі залишається недостатньо дослідженим в Україні. В науковому та громадському оточенні аутизм сприймається як порушення, що може заважати розвитку дитини з аутизмом та позбавляти її можливості визнаватися як обдарованою.

Мета статті вивчення особливостей розвитку обдарованості дітей з розладами аутистичного спектру в умовах закладу позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні обдарованими дітьми називають дітей, які демонструють високі успіхи в одній чи кількох різних сферах діяльності особистості (інтелектуальна, психомоторна, лідерська, художня, творча), здібності якої можуть бути вродженими так і набутими. Якщо мова йде про дітей з нормотиповим розвиток, то ми наголошуємо, що такі діти проявляють випереджаючий розвиток, випереджаючи своїх ровесників за рядом психічних параметрів. Серед цих параметрів частіше всього науковці виділяють: допитливість, здатність відстежувати кілька процесів одночасно, активне вивчання навколишнього середовища, вміння розуміти зв'язки між явищами та робити відповідні висновки, створюючи уяву про альтернативні системи, здатність до прогнозування. Вони також вирізняються гарною пам'яттю та швидким розвитком мовлення. Часто їм властива зосередженість та велика впертість у вирішенні завдань, а також вони проявляють винахідливість, наполегливість і багату уяву і мають почуття гумору [1, с. 68 - 69].

Можемо зазначити, що обдарованість переважно розглядається як сукупність індивідуальних здібностей, а здібності, в свою чергу, розглядаються як потенціал особистості, які можуть бути максимально розвинуті для успішного виконання конкретних видів діяльності.

Про те для дітей з особливими потребами необхідні альтернативні підходи при створенні навчально-розвиткових програм. Важливо враховувати такі характеристики обдарованих дітей які мають порушення у розвитку як: активне та цікаве мислення, схильність до незалежності в діях, бажання брати участь у нових проектах, нестандартну уяву як вихідну точку для подальшого творчого розвитку, високу швидкість навчання, здатність до знаходження та співвідношення ідей, які можуть здатися непов'язаними, здатність застосовувати отримані знання в різних галузях знань, прагнення доводити свої ідеї через власний практичний досвід і широкий спектр інтересів [11, с. 144]. Дослідники щодо навчання обдарованих дітей з особливими потребами мають бути гнучкими для задоволення їх індивідуальних потреб, ґрунтуючись на їх сильних сторонах та усуненні слабких сторін

Розглянемо, які особливості дітей з розладами аутистичного спектру може використати педагог в закладах позашкільної освіти для розвитку їх здібностей.

Один із напрямів щодо пояснення обдарованості були дослідження О. Бевз, Т. Яншиної [5] та ін., які наголошували на тому, що обдарованість характеризується дисгармонійним розвитком і вирізняється нерівномірністю психічних процесів і супроводжується складним спектром психологічних, психосоматичних і навіть психопатологічних проблем. Особливе місце належить дітям з розладами аутистичного спектру.

Питання обдарованості дітей з розладами аутистичного спектру, розвиток їх інтелектуальних здібностей, творчості розглядали К. Островська [7], Сіденко, Ю [9] Д. Шульженко [12] та інш. Це більш складна категорія дітей, і їх обдарованість часто відзначається різними проблемами, як для них самих, так і для оточуючих осіб, включаючи проблеми в поведінці, навчанні та

внутрішньому психологічному стані. Ці діти можуть нагадувати дезадаптовану дитину у своїй поведінці, навчанні та внутрішніх станах.

Так, Д.Шульженко наголошує на тому, що діти з розладами аутистичного спектру мають оригінальне, аутистичне мислення, що дозволяє їм сприймати навколишнє середовище більш сензетивно і підштовхує дитину до творчого вираження оточуючого середовища [12]. Мислення дітей з розладами аутистичного спектру має свої переваги для розвитку їх здібностей, зокрема це і аутистичні фантазії, оригінальне, нестандартне мислення дітей з РАС. Тому в розвитку інтелектуальної обдарованості з дітьми з РАС слід використовувати іграшки та головоломки, які будуть сприяти їх розвитку логічного мислення та творчості.

Діти з розладами аутистичного спектру мають високу здатність зосереджувати свою увагу на чомусь конкретному, запам'ятовувати деталі і пам'ятати факти, досвід або розмови. Особливо наголошується, що вони мають гарні зорові здібності, які їй допомагають знаходити відмінності між предметами і закономірностями і виокремлення окремих деталей – букв, цифр, символів чи знаків. Так доведено, що такі діти в змозі відтворити конкретні факти інформації, які навіть не є суттєвими при розгляді. Також науковці наголошують на тому факті, що при збільшенні обсягу наочного матеріалу для зорового сприйняття у нормотипових дітей для віднаходження необхідного об'єкту стає складнішим, а для дітей з розладами аутистичного спектру віднайти конкретний об'єкт у ще більшому об'ємі наочного матеріалу не складає проблем. Важливо зазначити, що для нормотипових дітей характерним є зниження здатності до сприйняття слухових сигналів при збільшенні вимог при обробці зорової інформації, а для дітей з розладами аутистичного спектру таке збільшення не викликає жодних труднощів [3].

Багато дітей з РАС можуть бути відчуттям артистичними або цікавитися візуальним мистецтвом. Вони можуть висловлювати себе через малюнок, живопис, фотографію або інші візуальні форми мистецтва.

Такі здібності дітей з розладами аутистичного спектру можуть бути реалізовані і в художньо-естетичному, науково-технічному, дослідницько-експериментальному, оздоровчому, соціально-реабілітаційному, гуманітарному напрямів позашкільної освіти.

Розглядаючи інтелектуальний розвиток дітей з розладами аутистичного спектру, слід наголосити, що він випереджає їхній емоційний, вольовий, соціальний і фізичний розвиток, що призводить до підвищеного інтересу до завдань творчого характеру, що відповідають їхній обдарованості, але також може створювати проблеми в повсякденному житті та взаємодії з оточенням. Відповідно інтереси дітей з розладами аутистичного спектра можуть мати глибоку зацікавленість до певних тем або областей знань, зокрема можуть захоплюватися різними науками – математикою, історією, музикою, комп'ютерними технологіями тощо.

Інший аспект обдарованості дітей з розладами аутистичного спектру пов'язують із сприйняттям звуків. Обдаровані діти з розладами аутистичного спектру часто проявляють підвищені здібності до сприйняття різноманітних звуків. Дослідники наголошують на тому, що такі діти мажуть мати ідеальний слух, відповідно для них характерна гарна музична пам'ять – вони здатні запам'ятовувати музичні мелодії і послідовності звуків різного типу та тривалості, визначати дисонанси в музиці і можуть впізнати мелодії з мінімальними підказками. Діти з розладами аутистичного спектру можуть набагато точніше, ніж їх нормотипові ровесники, визначати підвищення або зниження тону в послідовності нот, виконуваних на клавіатурі. Як варіант, науковці наголошують, що такі переваги пов'язані з тим, що мозок при аутизмі сприймає інформацію від органів чуття в більш чистому вигляді, не зв'язуючи її з соціальної та емоційної інформацією [8].

Значущими для розвитку обдарованості дитини з розладами аутистичного спектру може виступати аутостимулююча поведінка, яка у них може проявлятися у вигляді складних аутостимуляцій (викладання орнаментних рядів або складних пазлів, постійне римування слів, декламація віршів) про те

такі особливості дітей з РАС науковці не вважають проявами творчості дитини. Бо поруч з такими особливостями дитина з розладами аутистичного спектру не може використати такі здібності для опрацювання інформації та пристосування до оточуючої реальності, яка постійно змінюється.

Для розвитку обдарованості дітей з РАС можна також використовувати їх особливість щодо структурованих та рутинних дій, оскільки це допомагає їм відчувати безпеку та зручність. Наприклад, вони можуть гарно конструювати, збирати великі пазли.

Далі педагогам слід звертати увагу на такі ще переваги дітей з розладами аутистичного спектру, як те що їх приваблює яскраве світло, предмети, що рухаються синхронно, їм подобається виконувати різноманітні спортивні акробатичні фігури, біг, стрибки на батуті, їзда на велосипеді тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, зважаючи на індивідуальні особливості кожної дитини з РАС, важливо спостерігати за їхніми інтересами та потребами та намагатися надавати їм можливість розвивати ці інтереси та займатися активностями, які приносять їм радість і задоволення. Під час роботи організації занять в закладах позашкільної освіти з дітьми з розладами аутистичного спектру педагогу потрібно враховувати особливість слухового сприйняття, яке трохи поступається більш розвинутому зоровому каналу. Всі завдання та пояснення педагог повинен супроводжувати демонстративним матеріалом та зразком.

Тому потрібно сказати, що при розвитку творчих здібностей дітей з розладами аутистичного спектру педагогам, зокрема в закладах позашкільної освіти необхідно звертати увагу на такі сильні сторони цих дітей і це дасть свої результати і творчості, і в науці, і в спорті.

Відповідно розглянута проблема не вичерпує всіх аспектів її висвітлення і потребує подальших досліджень. Зокрема, це і розробка спеціальних корекційно-розвиткових програм для сприяння розвитку їх обдарованості в умовах закладів позашкільної освіти; це і питання інклюзивної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти в роботі з дітьми з РАС та інше.

Список використаних джерел

1. Азаркіна О. Особливості поведінки обдарованих дітей у процесі навчання і взаємодії з оточенням. *Наука і освіта*. 2018. № 11-12. С. 68 - 71. URL: file:///E:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/NiO_2018_11-12_13.pdf (дата звернення: 30.10.2023).
2. Демченко О.П. До проблеми обдарованості як асинхронного розвитку в контексті інклюзивного підходу. «*SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*». 2017. № 6. С. 73 - 77. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/8430/7939> (дата звернення: 30.10.2023).
3. Колупаєва А.А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с. URL: [https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpratsivnykiv-ospotreby/Navch%20ditei%20z%20osobl%20osvitnimy%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyshchi%20\(Kolupaieva_Taranchenko\).pdf](https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpratsivnykiv-ospotreby/Navch%20ditei%20z%20osobl%20osvitnimy%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyshchi%20(Kolupaieva_Taranchenko).pdf) (дата звернення: 30.10.2023).
4. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їхнього навчання : наук.-метод. посіб. Вид. доповн. та переробл. К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
5. Лучинкіна А.І. Мілютіна К.Г., Яншина Т.А. Психологічні особливості соціалізації обдарованих дітей у віртуальному просторі : монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 252 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309012.pdf> (дата звернення: 30.10.2023).
6. Миронова С.П. Реалії та перспективи забезпечення інклюзивної освіти фахівцями. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/16516> (дата звернення: 30.10.2023).

7. Островська К.О. Сенсорна інтеграція дітей з аутизмом в умовах дошкільної установи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2018. Вип. 35. С. 132-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2018_35_25 (дата звернення: 30.10.2023).

8. Про спостереження за сильними сторонами людей з аутизмом *Портал AUTISM.UA.* URL: <https://autism.ua/publikatsii/45-doslidzhennia/1001-poshuk-silnikh-storin-pri-autizmi> (дата звернення: 30.10.2023).

9. Сіденко Ю.О. Педагогічні умови формування пізнавальної готовності старших дошкільників з розладами аутистичного спектру до навчальної діяльності [Текст] : дис. ... доктора філософії : спец. 01 – Освіта/Педагогіка; 016 – Спеціальна освіта; МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми, 2021. 268 с.

10. Скрипник Т.В. Підготовка освітнього середовища до інклюзивного процесу у закладах загальної середньої освіти. *Освітологічний дискус.* 2020. № 1(28). С. 118 - 130. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/662> (дата звернення 17.10.2023 р.)

11. Шульга А., Білоус О. Проблема обдарованості дітей з особливими освітніми потребами. *Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. Вип. 2(22): Сучасні проблеми обдарованості особистості: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Умань, 20–21 трав. 2021 р.)* Умань: Візаві, 2021. С.141-146. URL: <http://surl.li/hwbyh> (дата звернення 20.10.2023 р.)

12. Шульженко Д. Аутизм – не вирок. Львів : Кальварія, 2010. 224 с.

13. Linda E. Brody and Carol J. Mills. Gifted Children with Learning Disabilities: A Review of the Issues. *Journal of Learning Disabilities Volume 30, Issue 3. May / June 1997 Pages 242-352.* URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/002221949703000304> (дата звернення 15.10.2023 р.).